

КООПЕРАТИВНІ ОБРІЇ ТА МРІЇ

Г. В. Черевко, д. е. н., професор
Львівський національний аграрний університет

Представлено результати аналізу і систематизації основних причин гальмування розвитку в Україні такого економічного явища як кооперація у аграрній сфері економіки та виявлення з-поміж них ключових з тим, щоб визначити пріоритетні шляхи вирішення даної проблеми. Особливу увагу приділено історичній ретроспективі розвитку кооперації та її позитивним результатам на території України. Дано оцінку значення і можливості реалізації проекту «Рідне село».

Постановка проблеми. Кооперація об'єктивно дозволяє в стислі терміни перейти від існуючого переважно дрібнотоварного укладу в сільському господарстві до крупних форм виробництва продукції на основі вдосконаленої системи економічних взаємовідносин, що дозволять усім учасникам процесу виробництва кінцевої продукції максимально задовольнити власні інтереси на основі ефективного використання свого потенціалу і справедливого розподілу кінцевого синергетичного ефекту. Однак, незважаючи на таку очевидну важливість кооперації як форми організації виробничих відносин у аграрній економіці, практичної реалізації цього напрямку її розвитку в Україні все ще не спостерігається, що і створює проблему, пошук шляхів вирішення якої нині є особливо актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток економічної думки стосовно проблем кооперації у аграрному секторі економіки України постійно привертає увагу вітчизняних вчених економістів, серед яких В. Збарський [2], В. Зіновчук [3;4], М. Малік, Ю. Лузан [6; 7], Л. Молдаван [8], М. Одінцов [9], А. Пантелеймоненко [10], В. Шибанін [11], В. Ясиновський [12] та ціла низка інших. У їх працях процеси розвитку кооперації розглядаються досить широко і всестороннє, проте справжньої кооперації, яка хоча б чимось нагадувала нам кооперацію у розвинутих країнах, ми все ще не маємо, крім того, кооперація у наукових публікаціях здебільшого розглядається власне як процес чи як організаційні форми цього процесу, і зовсім нехтується той момент, що кооперація – це, головним чином, явище, яке для свого розвитку потребує, як і кожне інше явище у будь-якій сфері людського життя і діяльності, відповідних умов, і тому процес пошуку причин такого стану і можливих шляхів його подолання створює на сьогодні широке поле для продовження наукового пошуку у цій царині науки і практики.

Мета та методика дослідження. Метою даного дослідження є зробити ще одну спробу систематизувати основні причини гальмування розвитку в Україні такого економічного явища як кооперація у аграрній сфері її економіки та виявити ключову з-поміж них з тим, щоб визначити найбільш пріоритетний шлях вирішення даної проблеми. Методика проведеного дослідження ґрунтується на застосуванні монографічного методу у поєднанні із аналізом і синтезом та індукцією і дедукцією, а також в певною мірою із науковим абстрагуванням та інтуїтивно-прогнозним передбаченням.

Виклад основного матеріалу. Образно кажучи, кооперація дозволяє її членам вийти за рамки своїх фізично обмежених господарств і водночас залишатись у цих рамках, концентруючись на досягненні спільної з партнерами мети власне за межами цих рамок.

Відсутність умов розвитку явища не сприяє. За роки незалежності України хоча б якихось реальних кроків щодо розвитку аграрної кооперації знайти важко. Остання потужна хвиля обговорення проблеми кооперації мала місце ще у 2009 р., коли згідно розпорядження тодішнього уряду сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи створювались у кожному регіоні майже примусово, а про обіцяні тоді японські молоковози, закуплені за бюджетні кошти, вже всі забули, так практично їх і не побачивши.

Ренесансом ідеї кооперації виглядала ініціатива міністра аграрної політики та продовольства України М. Присяжнюка, втілена ним у проєкті «Рідне село», головною, проголошеною у 2012 р. суттю якого власне і є відродження кооперації шляхом організації співробітництва дрібних виробників сільськогосподарської продукції.

Прикро, але фактом є те, що це, нібито нове починання насправді нічим новим і якісно революційним не характеризується, бо містить ті ж всім відомі гасла, стандартні констатації і масштабні обіцянки. Та й хоча б якоюсь мірою виваженим господарським кроком його назвати також важко. А якщо врахувати зміст і наповненість бюджету країни на 2013 р. в частині його підтримки розвитку аграрного сектора, який Союзом учасників сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів України охарактеризований як «найгірший з 2000 р.» [1, с. 31], то надія на певний ефективний практичний результат цього проєкту стає ще більш примарною.

Набагато краще, ніж сьогодні, функціонувала кооперація в Україні у різних її формах в минулі часи, починаючи ще навіть з переддержавної епохи, потім – в період Київської Русі, пізніше – у

формі так званих «дворищ» і «сябрин» часів Козацької республіки, далі – артільного чумацтва, союзів (виробничих і споживчих). Особливий розмах вона одержала на території України до Жовтневого більшовицького перевороту, у період ленінського НЕПу, у часи польської окупації західної України у формі таких потужних кооперативних формувань як Центросоюз, «Народні торгівлі», Маслосоюз, Центробанк, об'єднані у РСУК – Ревізійний союз українських кооперативів, який налічував у 1938 році 3194 кооперативи з 581 тис. працюючих – результати їх функціонування публікувались навіть у лондонській пресі з висновками: «...коли все господарське життя охопити мережею кооперативів, то нарід стане самовистачальним, здобуде економічну незалежність» [12, с. 42–45]. І лише за період радянської влади кооперативний рух поступово виродиня у пародію на кооперацію у формі колгоспів і став практично варіантом господарського втілення більшовицької політики та ідеології, залишаючись близьким до своєї справжньої суті лише у сфері заготівель та споживання. У такому спотвореному і деформованому вигляді кооперація існувала практично до кінця Радянського Союзу і у край занедбаному стані дісталась Україні у спадщину, і з того часу реальних практичних позитивних зрушень у її розвитку в країні не спостерігається.

Справедливості заради можна визнати, що формально кооперативний рух в Україні існує і сьогодні, але результати його практичного втілення нині досить віддалено нагадують зразки розвитку кооперації у розвинутих країнах, де про нього дбає держава і не лише у вигляді розробки низки програм, але і у вигляді їх реалізації та відповідного фінансування і організаційного забезпечення. Причому ця підтримка має настільки широкий характер, що включає не лише безпосереднє фінансування створення і розвитку кооперативних форм у аграрному секторі економіки, не лише реорганізацію податкового та кредитного обслуговування кооперативів у більш сприятливу для їх розвитку форму, але й організацію і функціонування освітньої системи кооперації, яка сприяє формуванню кваліфікованого менеджменту системи кооперації та кооперативних формувань, а також організацію і функціонування системи консультативно-інформаційного забезпечення кооперативів та їх юридичну підтримку. «Сільгоспооперація у Західній Європі є запорукою успішного ведення агробізнесу і сталості соціальної сфери сіл і містечок. В Україні ж – привід час від часу попіаритись» [5, с. 30].

Основними чинниками, що гальмують процес розвитку кооперації в Україні, є: відсутність (або недосконалість і

суперечність існуючої) правової бази розвитку кооперації, відсутність державної фінансової підтримки кооперативного руху, недостатній розвиток ринкової інфраструктури, відсутність у сільського населення відповідних знань про основи і переваги кооперації (старше досвідчене покоління вже відійшло від справ подібного характеру, а нового ніхто цьому не вчив), відсутність кваліфікованих кадрів для роботи в системі кооперації. До цього слід додати практично повну відсутність кредиту довір'я у населення до владних структур щодо реальності їх не один раз задекларованих намагань «допомогти» селянам розвивати кооперацію у всіх її можливих видах і формах. Не можна відкидати й подекуди явний, а подекуди й прихований спротив розвитку кооперації дрібних сільськогосподарських виробників з боку нових бізнесових структур агрохолдингового типу, що має на меті протидію виникненню можливих для себе конкурентів як у виробництві сільськогосподарської продукції, так і у змаганнях за земельні і трудові ресурси.

Висновки. До проблеми розвитку кооперації у сільському господарстві і в цілому у аграрному секторі в Україні повертаються лицем час від часу. І щоразу цей поворот закінчується нічим: виправдана в усьому світі ідея кооперації у нас не працює. Фактично, із зареєстрованих в Україні кількох сотень кооперативів реально функціонують лише кілька. Проблема – в організації. Розвиток кооперації потребує допомоги. Основні стримуючі чинники у розвитку кооперації – це обмеження у ресурсах, мотивації та організації економічних взаємовідносин. Якщо надати допомогу кооперативу стартовим капіталом (техніка, обладнання, будівництво, ремонт та ін. початкові витрати) і накладних витратах, усі інші обмеження набувають некритичного характеру. А надати допомогу у розвитку кооперативів може лише держава, що й має місце у найбільш розвинутих у кооперативному відношенні державах, в т. ч. і у США, де кожен фермер є членом 5–7 кооперативів.

Але навіть за умови розробки зазначеного механізму якогось сплеску розвитку кооперації в Україні очікувати годі – надто довгий період державна підтримка розвитку сільського господарства взагалі й кооперації зокрема мала чисто фіктивний (формальний) і часто несправедливий характер. Очікувати можна поступового, обережного, точкового характеру процесу розвитку явища, який лише з часом зможе набути більш широкого характеру. З цією метою можна ефективно використати досвід сусідньої для нас Польщі, де

впровадження практично кожної інновації у організацію функціонування аграрного сектора економіки починається із реалізації низки пілотних проектів та наступною широкою пропагандою одержаного позитивного досвіду і навчанням на такій базі всіх зацікавлених. Тому-то сьогодні кооперацією у цій країні в такому плані, у якому ця проблема стоїть перед нами, ніхто не займається, бо вже давно немає в цьому потреби – вона там вже успішно раз і назавжди вирішена.

Список використаних джерел

1. Галас В. Обійми бюджету-2013 / В. Галас // *The Ukrainian Farmer*. – 2013. – №1. – С. 30–32.
2. Збарський В. К. Участь селянських домогосподарств у процесах кооперації та агропромислової інтеграції / В. К. Збарський, М. П. Канінський // *Економіка АПК*. – 2011. – №3. – С. 87–92.
3. Зіновчук В. В. Кооперативна ідея в сільському господарстві України і США / В. В. Зіновчук. – К. : Логос, 1996. – 224 с.
4. Зіновчук В. В. Організаційні основи сільськогосподарського кооперативу / В. В. Зіновчук. – К. : Логос, 1999. – 256 с.
5. Коротич П. Кооперативний туман / П. Коротич // *The Ukrainian Farmer*. – 2012. – №7. – С. 30–31.
6. Малік М. Й. Науково-методичне забезпечення розвитку кооперації в аграрній сфері економіки / М. Й. Малік // *Економіка АПК*. – 2010. – №12. – С. 103–108.
7. Малік М. Й. Проблемні питання розвитку кооперації та інтеграційних відносин в АПК / М. Й. Малік, Ю. Я. Лузан // *Економіка АПК*. – 2010. – №3. – С. 3–8.
8. Молдаван Л. В. Роль кооперативів у подоланні сільської бідності / Л. В. Молдаван, Д. Ф. Крисанов, Л. О. Удова // *Економіка АПК*. – 2010. – № 11. – С. 121–129.
9. Одінцов М. М. Кооперація у розвитку аграрної сфери економіки / М. М. Одінцов // *Агросвіт*. – 2011. – №10. – С. 8–10.
10. Пантелеймоненко А. О. Про моделі співпраці вітчизняних збутових сільськогосподарських кооперативів із системою споживчої кооперації України / А. О. Пантелеймоненко // *Економіка АПК*. – 2011. – №10. – С. 43–48.
11. Шебанін В. С. Розвиток кооперації в АПК: проблеми та шляхи їх подолання / В. С. Шебанін, Т. В. Шевченко // *Економіка АПК*. – 2013. – №2. – С. 9–12.
12. Ясиновський В. «Кооператив» – наш ідеал чи наше хуторянство? / В. Ясиновський // *Землевпорядний вісник*. – 2012. – №4. – С.42–45.